

LA SEXUALITAT EN ELS ADOLESCENTS TUTELATS DINS DELS CENTRES RESIDENCIALS

TREBALL FINAL DE GRAU D'EDUCACIÓ SOCIAL 2020-2021

Judith Puertas González

Tutor: Dr. Paco López

FACULTAT D'EDUCACIÓ SOCIAL I TREBALL SOCIAL PERE TARRÉS

UNIVERSITAT RAMON LLULL

La sexualidad no es distracción o actividad de medio tiempo. Es una forma de ser.

(Alexander Lowen)

LA SEXUALITAT EN ELS ADOLESCENTS TUTELATS DINS DELS CENTRES RESIDENCIALS

Resum

Estudis revelen que els menors tutelats que es troben dins dels centres residencials pateixen dificultats per construir el seu propi desenvolupament, com és ara la construcció de la seva identitat i assajar la seva **identitat** personal i de **gènere**, desenvolupar activitats i competències personals i definir un sistema de valors i creences. Els objectius centrals de la recerca són comprendre com viuen els adolescents tutelats la sexualitat i com aborden l'educació sexual els educadors que treballen als centres residencials. Aquest treball és de recerca qualitativa. La informació s'ha recollit a través d'entrevistes a educadors/es socials i adolescents tutelats d'una casa d'infants. I, per últim, s'ha realitzat un recull d'informació a través de la meua observació diària a les pràctiques. Els resultats confirmen la necessitat d'aprofundir l'educació sexual i donar més rellevància a la temàtica sexual, dins dels centres residencials, per part dels educadors/es socials.

Paraules clau: Identitat, adolescents tutelats, gènere, centres residencials i educació sexual.

LA SEXUALIDAD EN LOS ADOLESCENTES TUTELADOS DENTRO DE LOS CENTROS RESIDENCIALES

Resumen

Estudios revelan que los menores tutelados que se encuentran dentro de los centros residenciales sufren dificultades para construir su propio desarrollo, como es ahora la construcción de su identidad y ensayar su identidad personal y de género, desarrollar actividades y competencias personales y definir un sistema de valores y creencias. Los objetivos centrales de la búsqueda son comprender cómo viven los adolescentes tutelados la sexualidad y cómo abordan la educación sexual los educadores que trabajan en los centros residenciales. Este trabajo es de investigación cualitativa. La información se ha recogido a través de entrevistas a educadores/as sociales y adolescentes tutelados de una casa de acogida de niños/as. Y, por último, se ha realizado una recogida de información a través de mi observación diaria en las prácticas. Los resultados confirman la necesidad de profundizar la educación sexual y dar más importancia a la temática sexual, dentro de los centros residenciales, por parte de los educadores/as sociales.

Palabras clave: **Identidad, adolescentes tutelados, género, centros residenciales y educación sexual.**

ADOLESCENTS SEXUALITY WITHIN RESIDENTIALS CENTERS

Abstract

Studies reveal that minors under guardianship in residential centers experience difficulties in building their own development, such as constructing their identity and testing their personal and gender identity, developing personal activities and skills, and defining a system of values and beliefs. The central objectives of the research are to understand how adolescents in care experience sexuality and how sex education is approached by educators working in residential centers. This work is qualitative research. The information was collected through interviews with social educators and adolescents under guardianship in a children's home. And, finally, information was collected through my daily observation in the practices. The results confirm the need to deepen sexual education and to give more importance to sexual issues, within residential centers, on the part of social educators.

Key words: Identity, adolescents under guardianship, gender, residential centers and sexual education.

ÍNDIX DE CONTINGUTS

1. Introducció i justificació	7
2. Pregunta inicial i objectius	10
3. Adolescència i sexualitat	11
3.1. Què entenem per sexualitat	11
3.2. La sexualitat a l'adolescència	12
4. La sexualitat dins dels centres residencials	17
4.1. La vivència de la sexualitat	17
4.2. La intimitat dels menors	18
4.3. Les relacions de parella	20
4.4. Programes específics d'educació sexual per a adolescents tutelats	23
5. Sexualitat i intervenció socioeducativa	31
5.1. El paper que exerceix la figura de l'educador en relació a la sexualitat	31
5.2. Factors que dificulten i afavoreixen l'abordatge de la sexualitat per part dels educadors socials.	32
6. Metodologia de la investigació	36
6.1. Disseny	36
6.2. Context i participants	36
6.3. Instruments	37
6.4. Aspectes ètics	38
6.5. Procediment d'anàlisi de dades	39
7. Anàlisi dels resultats	40
7.1. Aspectes sorgits entrevistes educadors/es socials de la casa d'infants	40
7.1.1. La realització de programes d'educació sexual	40
7.1.2. Elements que dificulten i afavoreixen l'educació sexual	42
7.1.3. La intimitat sexual al centre	43
7.1.4. L'educació sexual a una casa d'infants i a la llar d'origen	44
7.1.5. Embarços no desitjats i situacions vulnerables	45
7.1.6. Afectació de les històries de vida	45
7.2. Aspectes sorgits de les entrevistes als adolescents tutelats de la casa d'infants	46

7.3. Informació obtinguda a través de l' observació diària	48
8. Discussió i conclusions	50
9. Bibliografia	58
10. Annexes (veure document adjunt)	

1.Introducció i justificació

El present treball és una investigació aplicada que pretén aproximar-se a com afecta la sexualitat i de quina manera s'aborda per part dels professionals dels centres residencials, indagant sobre el paper que exerceix la mateixa institucionalització en el desenvolupament global del menor, tenint en compte els aspectes psicològics i socials.

La meua investigació s'ha basat en dues vessants. Per una banda, les entrevistes que he realitzat a educadors/es socials i als adolescents de la casa d'infants on vaig fer les últimes pràctiques de la carrera i, d'altra banda, la recerca amb profunditat de la meua temàtica escollida del treball final de grau.

L'estudi realitzat es centra en el paper de l'educador social dins dels centres residencials de protecció al menor que, segons el Decret 355/2032 del 16 de Desembre, del Acogimiento Residencial de Menores, " *garantizaràn una atención adecuada a las necesidades que presente cada menor, asumiendo la responsabilidad sobre el desarrollo integral de las personas que atendemos, garantizándoles la adecuada satisfacción de sus necesidades biológicas, afectivas, y sociales, en un ambiente de seguridad y protección*" (Article 13).

La meua experiència en aquest àmbit ha sigut la meua motivació per la realització d'aquesta investigació. He pogut observar diferents conseqüències o comportaments que pateixen els menors dins dels centres residencials, partint del saber perquè consoliden aquestes conductes. Aquesta recerca pretén replantejar, per una banda, el treball socioeducatiu que s'està duent a terme avui dia als centres residencials i, d'altra banda, aconseguir els objectius que m'he proposat amb relació als adolescents tutelats i poder cercar diferents mètodes de treball, que potenciïn l'educació sexual.

Tot seguit, l'interès per la creació d'aquest tipus de treball ha nascut de la gran quantitat d'adolescents amb els quals he tingut l'oportunitat de poder treballar i fer pràctiques. He pogut observar diferents comportaments que m'han cridat l'atenció a les meves pràctiques

dins dels centres residencials i per aquest motiu vull seguir continuant amb el saber d'aquesta temàtica.

A l'estat espanyol s'han observat diferents patiments cronificats amb relació a aquest col·lectiu vulnerable. Molts dels adolescents tutelats no han rebut una educació sexual clara i de qualitat, i aquest fet és important. D'aquesta manera els adolescents podran fomentar consciència i aconseguir una gran plenitud d'obrir-se i aclarir les seves qüestions més intrínseques i personals.

Pel que fa la figura de l'educador/a social, dins la pràctica professional, és d'especial importància establir uns criteris per poder treballar amb adolescents, als quals se'ls presenten diferents dubtes i pensaments, els quals només tindran resposta dels seus referents, és a dir, dels educadors/es socials.

El treball de l'educador/a social parteix de diferents tasques, però no hi ha un clar enfocament a l'educació sexual. S'ha de prendre consciència sobre el posicionament de la figura de l'educador i no tenir por o incerteses amb relació al tema de la sexualitat. El fet de tenir unes bones eines ens pot ajudar a treballar d'una manera més clara i coherent, en aquest cas per l'ajuda en l'educació sexual dels adolescents.

M'he basat i enfocat el meu treball sobre els adolescents. És el grup que comporta una forta necessitat d'integració social, dins del grup d'iguals. En aquesta etapa els educadors/es compleixen un paper important de suport afectiu i protector, dins dels centres residencials per tal de desenvolupar uns valors, actituds i creences correctes.

Durant els primers mesos s'elabora la proposta de treball, justificació i introducció en relació a la necessitat de la recerca. Es recullen dades a nivell de l'Estat Espanyol. Durant el marc teòric he realitzat una recerca amb la millor rigorositat possible, tenint present els meus objectius generals i específics plantejats del treball. La metodologia es concreta com a exploratoria per aprofundir sobre els conceptes i temes rellevants, es realitza la recollida de dades. La part final de treball engloba l'anàlisi dels resultats, la discussió i les conclusions, que

enfocaré en relació als objectius, les limitacions, la valoració del procés i una proposta de futur.

2.Pregunta inicial i objectius

L'estudi parteix de la següent pregunta inicial: **Com viuen la sexualitat els adolescents als centres residencials?**

La meua proposta de treball es fonamenta en realitzar una recerca àmplia en teories i programes d'educació sexual, que parlin de com s'aborda la sexualitat dels adolescents tutelats i com intervenen els educadors/es, i així mateix descobrir si la figura de l'educador social participa de manera activa, acompanyada d'una part pràctica.

Objectiu general

OG. 1: Analitzar la vivència de la sexualitat dels adolescents tutelats dins dels centres residencials.

OG. 2: Identificar els elements clau de l'actuació professional dels educadors/es socials als centres residencials en matèria d'educació sexual.

Objectius específics

OE.1: Identificar els factors que dificulten o afavoreixen l'abordatge de la sexualitat per part dels educadors/es socials.

OE.2: Determinar en quina mesura s'apliquen els programes de sexualitat als adolescents tutelats.

OE.3: Comprendre els aspectes centrals de com viuen la sexualitat els adolescents tutelats.

3. Adolescència i sexualitat

Per començar a abordar el marc teòric de l'adolescència. A continuació introduiré el concepte de la sexualitat i especificaré la sexualitat, dins de l'etapa adolescent.

3.1. Què entenem per sexualitat

El concepte "*sexualitat*" engloba al conjunt de processos emocionals i comportaments respecte al sexe. El terme sexualitat prové de la paraula "sexe", origen llatí en "sexus" i més enllà del llatí, "sectus", que significa "tall" o "secció". S'utilitzava en el sentit que l'home i la dona eren porcions d'una mateixa cosa (Goldstein, 2006).

La sexualitat és considerada el conjunt de processos emocionals i comportaments en relació amb el sexe que intervenen en totes les etapes del cicle vital al llarg del desenvolupament dels individus. És una condició interpretada i regulada per la societat i atravesada per la cultura (Pereda, 2007).

És una categoria subjectiva i no fa de manera exclusiva i únicament a plantejaments anatomofisiològics. La referència més clara de la sexualitat són les vivències, és a dir com se sent cada persona dins la seva intimitat i el seu estil i mode de la vivència del procés de construcció en una dona o home. És la manera pròpia de mirar-se a un mateix, de sentir i viure com un ésser sexuat, com un dels dos sexes. Per tant, la sexualitat són tots aquells aspectes de la identitat que coincideixen amb el conjunt d'atributs que les persones utilitzen per descriure el seu sexe, gènere i orientació sexual. El terme va més enllà dels genitals i fa referència a què som.

La idea de "*sexualitat*", moltes vegades, es confon amb els termes relacionats únicament amb els genitals o bé a l'acte sexual, i no es relaciona amb el conjunt de l'experiència humana que compren el conjunt de característiques, comportaments i valoracions que les persones tenim sobre la dimensió de la sexualitat. Així mateix, el sexe es refereix a les característiques biològiques amb les quals es designa una persona, un home, dona o intersexual. La categoria del sexe s'enfoca en els processos genètics, hormonals, fisiològics i anatòmics (Altable, 2002).

Pel que fa al terme gènere, són les actituds, sentiments i comportaments que la cultura associa amb el sexe biològic de les persones. És a dir, cada cultura segons els seus contextos culturals, decideix que és propi o no en un home i una dona. En definitiva, el gènere és una construcció social adjudicada en la base de néixer amb vulva o penis.

L'orientació sexual, per últim, fa referència a l'atracció afectiva, psicològica, romàntica i sexual. És una preferència per la persona, dins de l'esfera sexual i és un aspecte que encara té una gran repercussió a la societat d'avui dia, que es caracteritza en: heterosexual (atracció sexual per persones del sexe oposat), homosexual (atracció sexual per persones del mateix sexe), bisexual (persona que se sent atraïda per dones i homes).

3.2 La sexualitat a l'adolescència

Per començar, l'entrada a la adolescència és una de les etapes on els nois i noies es qüestionen més la sexualitat. Hi ha una gran dimensió sexual, afectiva i social. En aquesta fase, els adolescents s'autodescobreixen arribant a identificar-se o trobar la seva identitat personal. El terme adolescència prové del llatí *adolecer*, que significa patir (Stanley, 1904). Durant molt de temps es va consolidar aquesta etapa únicament com el trànsit entre la infància i l'adultera.

L'organització Mundial de la salut (OMS) ens parla que el terme adolescent fa referència a aquelles persones entre deu i dinou anys. S'ha de tenir en compte que en aquest període, les diferències entre el femení i el masculí són molt més pronunciades, en relació amb els canvis biofisiològics, noves sensacions, canvis interns, fisiologia de la reproducció, fisiologia del plaer, fisiologia de la reproducció, l'orientació sexual, els afectes, l'atracció, l'enamorament i la salut.

La vivència de la sexualitat també és d'especial interès en el vocabulari que utilitzen en el seu dia a dia, dins de l'etapa de l'adolescència, utilitzant paraules sexuals, que s'arriben a

convertir en expressions comunes per ells i elles, així com els acudits que tenen un doble sentit i la majoria solen ser sexistes (Salinas, 2003).

Aquesta fase no deixa de generar uns canvis en el seu voltant, i el seu grup d'iguals pren el paper més important, ja que els adolescents busquen l'aprovació de la resta. És a dir, es troben molt més còmodes parlant del tema de la sexualitat amb adolescents del seu sexe i de la seva edat. Així se senten menys controlats o observats per adults. D'altra banda, molts d'ells mostren inseguretats davant d'una trobada heterosexual, amb una persona de l'altre sexe, per temor a tenir altre rol, no esperat per ells/as, segons les conductes que es pauten pel seu rol de gènere, des d'una perspectiva social.

També, molts dels adolescents es senten culpables en vivenciar fantasies homosexuals, majoritàriament per por al rebuig o la falta d'acceptació social a l'homosexualitat. Sobretot, comencen a evidenciar-se dubtes sobre les seves preferències sexuals, aclariments sobre la masculinització i tendències homosexuals. Com que a l'etapa de l'adolescència es poden presenciar grans confusions i dubtes, això pot desencadenar falta de confiança cap a l'adult o als seus progenitors a l'hora d'afrontar diferents temàtiques sexuals.

Segons Barragán (2008), les primeres experiències homosexuals, que poden ser durant l'etapa de l'adolescència o durant l'adolescència precoç, són rebutjades pels mateixos adolescents i tendeixen a ser oblidades o ocultes.

Aquestes experiències que és vivencien a l'etapa adolescent són crítiques, és una de les etapes en les quals necessitem més atenció i informació. Com, són ara, les relacions homosexuals, bisexuals o heterosexuals. Cada experiència no marca realment la nostra orientació, sinó l'experimentació amb diversos sexes. I poden anar acompanyades de carència de referents, d'estímul afectius i d'abús.

Per tant, això pot comportar una baixa autoestima i autoconcepte, que pot estar afectada pel seu cercle més proper, ja siguin amics o familiars. L'autoestima és el punt fort per poder desenvolupar la supervivència psicològica i emocional, per arribar a expressar-se, sentir-se i

acceptar-se de la manera més completa possible. Tenir una bona autoestima ajudarà a prendre més seguretat en si mateixos i conèixer a la resta, sense tenir prejudicis.

Segons les dades de l'INJUVE (2012), els joves adolescents inicien les seves primeres relacions sexuals completes al voltant dels 16-17 anys. Amb aquesta dada extreta, resulta realment important tractar el tema de la sexualitat amb naturalitat, com un aspecte més de l'ésser humà, com un tema natural i sa.

D'altra banda, amb aquestes dades, s'ha de tenir en compte l'educació sexual que no reben els adolescents, amb la finalitat de tenir una mirada més crítica i naturalitzar les qüestions de gènere, diversitat, igualtat, responsabilitat, plaer i consentiment.

A escala de dades, segons Humanium (2019), a dia d'avui no s'han realitzat molts estudis a nivell global en relació als actes sexuals entre adolescents, els anàlisis elaborats no solen ser recents i l'àmbit d'estudi s'aplica principalment a l'àmbit local o nacional. Per tant, s'observa un buit dins l'àmbit de la sexualitat, fent referència al conjunt d'adolescents.

Les grans dificultats dels adolescents d'avui dia, dins de l'esfera de la sexualitat són nombroses, ja que la majoria dels adolescents no han rebut una educació sexual de qualitat. Hi ha una falta de treball de manera individual i amb el seu grup de referència.

L'aparició de relacions sexuals primerenques i sense protecció (preservatiu), són nombroses (Organització Mundial de la Salut, 2010). A prop de 15 milions d'adolescents són pares cada any. Alguns adolescents no tenen consciència sobre les malalties de transmissió sexual, ja que això comporta una sèrie de conductes greus i de conseqüències, com la sífilis, gonorrea, clamídia i VIH fins i tot embarassos no desitjats. És a dir, tenen una mínima percepció o nul·la de risc, mantenint un clar convenciment de "això no em pot passar a mi" i, per últim, interioritzen conductes de negació en relació amb el preservatiu.

Sobre els mitjans de comunicació, és un dels elements amb més rellevància dins de l'esfera sexual per l'adolescent. Comporta una sèrie de models de conductes sexuals que solen ser inapropiades o falses, que arriben a ser distorsions per la persona, ja que amb aquests models

es pot produir la identificació, que és més potent que la imitació. I això pot arribar a les grans confusions entre ells. És a dir, es tracta d'oferir models que no siguin totalment perfectes, sinó reals.

A més a més, els adolescents tenen una gran facilitat per poder accedir a aquestes pàgines, siguin articles o pàgines web de temàtiques sexuals. Existeixen estudis Fernández del Valle, Álvarez i Bravo (2003), sobre la gran quantitat d'adolescents de sexe masculí que comencen a connectar-se a edats molt primerenques, sense tenir un judici i una mirada crítica. Aquestes pàgines mostren una actitud sexual més agressiva, denigrant i masclista per part del sexe masculí i en canvi el sexe femení comporta una major acceptació.

Un altre de les dificultats que s'associen entre els adolescents és la possibilitat de ser feliços sense parella, ja que es troben diversos mites falsos, donant a entendre que la vida ha de girar entorn alguna persona o que la felicitat es troba tenint una persona al costat nostre. Com, per exemple, el mite de la taronja, el qual explica que tots tenim una mitja taronja i d'aquesta manera ens sentirem complets.

Però la realitat és que tots podem ser feliços amb nosaltres mateixos sense haver de buscar res a fora i també hi ha diverses possibilitats de parella i criteris que no s'han d'establir tal com diu la societat. L'educació sexual s'ha de centrar en gaudir del trajecte i no en arribar a la meta. Ja que això porta a la competència en relació a l'activitat sexual dins de l'etapa de l'adolescència. Molts d'ells es comparen amb el nombre d'activitats sexuals o la quantitat de parelles que han tingut, per tant es crea una competència entre el grup d'iguals que no és necessària.

Segons un estudi realitzat per Díaz-Aguado i Martínez- Arias (1995), en el qual van prendre com a mostra a adolescents maltractats i no maltractats tutelats que resideixen a centres, les dades van confirmar l'existència de problemes emocionals, d'autoconcepte, competències socials baixes, conductes antisocials i autodestructives, dificultats de l'empatia i d'aprenentatge. Aquestes dades coincideixen amb altres estudis (Martín, Bustillo i Rodríguez, 2008), que afirmen que els adolescents desemparats en acolliment residencial van tenir un

alt índex de rebuig per part dels seus companys del centre escolar per la realització de tasques acadèmiques, però no per les activitats d'oci i aquest tipus d'adolescents són descrits freqüentment amb adjectius negatius.

Aquests resultats, ens poden indicar les dificultats amb les quals es troben aquest tipus de col·lectius vulnerables per integrar-se i per la creació del seu grup d'iguals, per tal de resoldre els seus objectius més importants pel seu desenvolupament, com és ara la construcció de la seva identitat i de gènere, desenvolupar habilitats socials i definir un sistema de valors i creences de manera pròpia i individual.

4. La sexualitat dins dels centres residencials

4.1 La vivència de la sexualitat

Els adolescents que es troben dins de centres residencials es caracteritzen per ser una població vulnerable, presenten carències d'informació educativa-sexual que s'han de cobrir per tal que adoptin experiències sexuals segures i de qualitat. La majoria d'ells i d'elles han mantingut relacions sexuals inadequades i, per tant, s'han de saber abordar, incrementant informació de qualitat i donant rellevància a aquells aspectes que més preocupen als adolescents (Del Valle, Bravo, Martínez i Santos 2012).

Presenten unes característiques diferenciades respecte a altres joves, com, per exemple: xarxes socials desestructurades, carències afectives i manca de models de referència.

López (2010) diu que existeixen tres factors importants pel desenvolupament de l'adolescent en acogida: *factors personals, familiars i socials*. Per tant, els factors protectors socials són fonamentals per l'adolescent, per tal de conèixer persones, establir contacte, gaudir de l'oci per tal de promocionar el benestar social, per tal de desenvolupar-se adequadament des de l'etapa de l'adolescència.

Aquests adolescents tenen un nivell molt baix d'autoestima, factor que influeix de manera negativa, incloent-hi embarrassos no desitjats, abús de substàncies, delinqüència juvenil, depressió i ansietat social.

Quan l'adolescent adopta una seguretat emocional clara comporta una construcció adequada de la identitat personal i d'una autoestima positiva. En el període de l'adolescència es presenten unes necessitats sexuals. Per tant, aquesta població que es troba en un procés evolutiu constant, desenvolupa un sentiment propi i una pròpia autoeficàcia que s'ha constatat com un dels factors que caracteritza a aquesta població d'adolescents que es troben dins dels centres residencials (Pozo, Muñoz i Del Valle, 2008).

A l'estudi *"Conocimientos, actitudes y prácticas relacionadas con la transmisión sexual de VIH en jóvenes residentes en Centros de Protección y Reforma de Asturias, País Vasco y Castilla y León"*, s'observa com influeix el grup d'iguals a la vida de l'adolescent, jugant un paper important com a referent en les relacions sexuals. (Fernández del Valle,2006).

És important que els adolescents sàpiguen defendre els seus criteris sense ser exclosos del seu grup d'iguals o de pertinença, ja que és l'etapa on sorgeixen grans canvis físics, noves sensacions, canvis interns i la capacitat reproductora.

Aquesta població presenta un vincle desorganitzat (Poch, 2019), presenten grans confusions i desorganitzacions de conductes personals. Es mostren atordits, busquen protecció d'algú a qui temeixen i es manifesta el conflicte entre aproximar-se a la figura de vincle i a la vegada evitar-la.

Segons un estudi realitzat en Portugal (Álvarez, 2011) els adolescents institucionalitzats tenen menys habilitats verbals i un major comportament agressiu en comparació amb adolescents que s'han criat dins del seu entorn familiar. La representació d'afecte s'associa amb la retirada social i l'agressió independentment de l'edat, les habilitats verbals i l'educació dels pares.

4.2. La intimitat dels menors

Segons una investigació, que es va realitzar entorn al desenvolupament sexual dels infants i adolescents, amb una participació de 50 adolescents de la Fundación Proyecto Salesiano "Granja Don Bosco", juntament amb diversos professionals de l'àmbit d'acollida a menors tutelats, es van recollir dades inquietants (Pinos,2018).

A l'estudi sobre el desenvolupament sexual dels adolescents del projecte d'acollida es van obtenir uns resultats preocupants. Es va formular la pregunta sobre si els integrants acollits expressen un desenvolupament sexual i la resposta de la major part dels professionals, el 80% asseguraven que no expressen la seva sexualitat.

Al gràfic 1, s'observa el desenvolupament sexual dels adolescents de l'àrea d'acollida.

Gràfic 1 : El desenvolupament sexual en la Fundació "Projecte Salesià Granja Don Bosco Del ÀREA d'acollida dels adolescents"

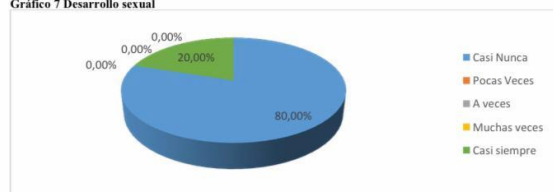
Pregunta 3. ¿Considera que en la Fundación Proyecto Salesiano "Granja Don Bosco" del área de acogida, los adolescentes y niños expresan su desarrollo sexual?

Tabla 7 Desarrollo sexual

Alternativa	Frecuencia	Porcentaje
Casi Nunca	4	80,00%
Pocas Veces	0	0,00%
A veces	0	0,00%
Muchas veces	0	0,00%
Casi siempre	1	20,00%
TOTAL	5	100,00%

Fuente: Investigación directa
Elaborado por:(Pinos, 2018)

Gráfico 7 Desarrollo sexual

Fuente: Investigación directa
Elaborado por:(Pinos, 2018)

Font: Pinos, 2018

Aquestes dades són degut a que la major part d'aquesta població no desenvolupa una comunicació integral, ja que són nois i noies que han passat per dificultats dins del seu entorn familiar i social que aboquen a actituds violentes.

És a dir, els professionals (educadors/es, treballadors socials, psicòlegs, etc.) no contemplen aquest desenvolupament, com és ara la pràctica sexual de la "masturbació". L'estimulació dels genitals per obtenir plaer és una pràctica de tota la vida, el 92% dels homes i el 58% de les dones es masturben. Però la masturbació ha sigut tractada com un acte negatiu, que genera problemes i cap benefici (Palacios, 2003).

És a dir, la major part dels joves adolescents es masturben, però existeixen uns prejudicis i mentides sobre la masturbació que desemboquen en conceptes com el pecat, la societat, el vici o la malaltia. La majoria dels adolescents tenen vergonya en tractar aquests temes.

S'ha de tenir en compte que hi ha un gran nombre d'adolescents que resideixen durant molts anys a centres d'acollida, i durant aquests anys passen etapes del seu desenvolupament rellevants (De la Herrán, Barriocanal i Martínez, 2008; Fernández y Fuertes, 2015). És important estudiar el desenvolupament residencial d'aquesta població i no només en funció dels resultats, sinó també analitzant el procés de satisfacció de les necessitats dels adolescents, és a dir la manera com viuen i experimenten la sexualitat dins dels centres residencials.

En aquest sentit els centres residencials han de proporcionar un bon tractament i superació dels diferents temes tabús, amb l'objectiu d' aconseguir una bona qualitat educativa, fent referència a la sexualitat. Saber donar la paraula a cada adolescent, escoltar les voluntats dites i les silenciades i, per últim, els bons tractes que parteixen de la vinculació amb l'educador/a social. Són pilars fonamentals que la figura de l'educador social ha de tenir en l'acció educativa i en l'acompanyament sobre l'etapa evolutiva de la sexualitat (Cepeda,2018).

4.3. Les relacions de parella

Les relacions de parella dins dels centres residencials entre adolescents són realment preocupants, ja que aquests adolescents es troben fora del seu àmbit familiar, no tenen una convivència amb els seus progenitors, es troben en un context de convivència molt diferent a altres tipus d'adolescents que tenen uns clars referents a la llar.

A mesura que augmenta l'edat i la pràctica sexual, l'ús del preservatiu disminueix quan l'adolescent comença a tenir una relació fixe, ja que dipositen més confiança en la seva parella o directament no utilitzen el preservatiu. És a dir, poden optar per anticonceptius que no protegeixen les malalties de transmissió sexual. Per tant, utilitzen la confiança com a element de prevenció (FIPSE, 2004).

No obstant això, entre els adolescents, la figura masculina és la població que més utilitza el preservatiu i en canvi la figura femenina tendeixen a tenir menys percepció de risc de transmissió del VIH. Per tant, les noies contempen la possibilitat d'accedir a riscos sexuals, com per exemple l'embaràs o exposar-se a diferents malalties de transmissió sexual. Acostumen a deixar de banda el preservatiu, i opten per la utilització d'altres anticonceptius, com, per exemple, la píldora, encara que aquest mètode no compta amb una eficàcia del 100% vers les malalties sexuals, com és ara el VIH, herpes genitals, etc. (FIPSE, 2004).

Els joves en acolliment residencial mostren un perfil particular relacionat amb les situacions d'abandonament o maltracte que han patit dins l'àmbit familiar i amb les figures de la seva xarxa social més propera (Fernández del Valle, 2007), factors que els aboquen a realitzar pràctiques de risc. En aquest sentit, la seguretat de l'afecte per aquests adolescents pot ser un factor de protecció. Les persones més insegures o amb una història caracteritzada per carencies afectives són més vulnerables al risc (Santidrián, 2003).

A continuació, es presenten diversos estudis d'autors que recullen aspectes i conceptes que s'han de tenir en compte dins les relacions de parella, amb el grup d'adolescents tutelats, que es troben dins dels centres residencials.

- *L'ús de preservatiu en la primera relació (Bimbela, 2002; Páez, 2003, Fernández, 2003).*
- *No tenir intenció de mantenir pràctiques de risc amb la parella habitual (Bimbela, 2002).*
- *Autocompetència amb la seva parella habitual i ocasional per proposar l'ús del preservatiu (Bimbela, 2002).*
- *Parlar sobre mètodes anticonceptius amb la parella (Bimbela, 2002).*
- *Conèixer els riscos de les pràctiques sense penetració (Bimbela, 2002).*

Amb aquests factors es confirma que pels adolescents tutelats els hàbits, les diverses experiències sexuals que han mantingut, les actituds, la percepció de control, la voluntat de l'ús del preservatiu, el context relacional de no convivència i la comunicació amb la parella són els tipus de conductes que preveuen els adolescents com a conductes sexuals.

Globalment, hi ha un ventall ampli de determinades conductes sexuals que es posen de manifest, sobretot els escassos coneixements sobre les malalties i les vies de transmissió sexual o el balanç entre costos i beneficis, juntament amb les habilitats per negociar i posar en pràctica els comportaments de salut.

El riesgo de los embarazos adolescentes es mayor cuanto más tempranamente los jóvenes hacen el amor. La adolescencia organiza la sexualidad de muchachas y varones, de conformidad con las nuevas concepciones sociales y culturales. Ya no una sexualidad destinada, de forma prioritaria, a la maternidad y la paternidad, sino a construir la masculinidad y la feminidad en un contexto de experiencias placenteras y gozosas en relación con los otros. En la adolescencia, el ejercicio de la sexualidad de chicos y chicas también prepara para la maternidad y la paternidad. Porque en la sociedad contemporánea, el hijo y su concepción no son únicamente el producto de uniones y transformaciones biológicas sino, sobre todo, el efecto de una preparación corporal, psicológica, académica y social, que comenzó en la mujer y en el varón desde el momento de su nacimiento. (Caballero, 2014, pág.132)

En el món contemporani, ja no és possible la improvisació de la nouvinguda d'un infant. L'adolescència no és el temps per la maternitat ni la paternitat sinó que és una preparació.

4.4. Programes específics d'educació sexual per a adolescents tutelats

Segons la informació recollida de l'estudi de "Conocimientos, actitudes y comportamientos relacionados con la transmisión sexual del VIH en jóvenes residentes en Centros de Menores de Asturias, País Vasco i Castilla y León," (Fernández del Valle, García i Casas 2002) que van ser aportades pel personal educador, responsables de centres de menors de Protecció i reforma i pels propis adolescents, es va detectar la necessitat de començar un programa d'educació sexual intervenint en aspectes relacionats amb les vivències que es produeixen dins dels centres en relació a la prevenció de les enfermetats de transmissió sexual (ETS) i VIH a través del treball sobre les actituds, coneixements i habilitats, per a educadors/es socials i adolescents.

Tenint en compte diversos factors, García (2004) destaca:

- La necessitat d'avaluar les intervencions per establir programes educatius que realment afavoreixin els canvis amb aspectes relacionats amb la prevenció del VIH i que puguin ser aplicats a joves residents en centres residencials.
- La importància de treballar desde el marc teòric de la educació sexual tenint en compte les variables que estan influïnt en les pràctiques més o menys segures per les transmissions sexuals.
- El treball amb els educadors/es socials com agents claus que afavoreixen una intervenció propera, continua i adaptada a les necessitats individuals i al grup dins de l'àmbit quotidià.

García i Suárez (2004), van realitzar un programa en el Centre de Protecció de Asturias, Guipúzcoa, Diputación de Àlava, Ayuntamiento de Vitoria, Cuenca, Zaragoza, Madrid i Pontevedra.

En aquest programa, es va intervenir amb una població de 350 adolescents i 150 educadors/es. La intervenció amb adolescents es va realitzar mitjançant professionals educadors de l'equip, tenint en compte la intervenció individualitzada en funció de les

característiques, la situació particular i grupal i el marc de vida quotidiana. El model de treball elaborat per implementar el programa en el context residencial preten influir en diverses variables relacionades amb els coneixements, actituds i habilitats relacionades amb l'educació sexual.

Algunes *claus* que es van tenir en compte per la creació del programa van ser :

- Els centres residencials són espais de convivència, per tant els programes s'han de complementar des d'una perspectiva quotidiana.
- El paper dels educadors/es socials són un factor d'influència i paper fonamental en relació a la proximitat dels adolescents-educadors
- Els educadors/es han rebre una formació clara per tal d'implementar un programa amb una bona claredat i amb profunditat.
- La implicació dels adolescents és important per tal de garantir un bon funcionament del programa, és rellevant que el programa tingui un contingut que cridi l'atenció dels interessos dels adolescents.

Taula 1. Taller afectivosexual. Aldea Infantil SOS de Granada. Maria del Mar Lindez. 2007.

Experiència d'un programa d'educació sexual.

Objectius:

1. Què és la sexualitat?
 - Analitzar el concepte de sexualitat de cada adolescents per aprendre a conèixer-se, acceptar i viure la seva erotica de manera saludable.

2. Expressions de intimitat
 - Ajudar als adolescents a entendre la sexualitat i l'afecte s'expressa de moltes maneres en el transcurs de la vida.

3. Expressions de pressió.
 - Analitzar i identificar aquelles situacions i comportaments que els adolescents poden arribar a considerar que són expressions de pressió.

4. Pensar i decidir
 - Diferenciar els contactes abusius de les mostres d'afecte.

5. Bons i mals secrets
 - Conèixer que existeixen secrets bons que s'han de guardar i respectar i d'altres que s'han de revelar.
 - Reforçar les capacitats per dir no i demanar ajuda si fa falta.

6. Les agressions sexuals
 - Diferenciar els contactes abusius de les mostres d'afecte
 - Conèixer què són les agressions sexuals
 - Saber que tots hem de saber a autoprotegir-nos.
 - Entendre que si som víctimes d'una agressió no hem de sentir-nos culpables i hem d'explicar-lo a persones més properes.

7. La autoprotecció
 - A. Qui pot tocar el nostre cos.
 - Diferenciar en quines situacions poden tocar el nostre cos i en quines no.
 - Diferenciar quines persones poden tocar-nos i quines no.
 - B. Aprenent a dir que "NO". Aprenent a dir "SI".
 - Potenciar la capacitat de di SI/No en determinades circumstàncies.
 - Favoreixer el respecte per un mateix
 - C. Ajudar-se i demanar ajuda
 - Potenciar la capacitat de demanar ajuda a persones adultes de confiança.
 - Favoreixer la capacitat d'ajudar-se mútuament.
 - Entendre si estan sent víctimes d'un abús no han de sentir-se culpables i molt menys guardar el secret.

8. Vídeo fòrum.
 - Posar el pràctica els aprenentatges realitzats mitjançant una pel·lícula on s'analitzen diferents aspectes en relació als abusos sexuals.
 - Realitzar un breu resum sobre quins aspectes els han cridat més l'atenció i quins aspectes són importants per conèixer el tema.

Metodologia

S'han seleccionat un grup de joves d'adolescents que presentaven factors de risc en relació amb els abusos sexuals i altres factors relacionats amb la sexualitat.

La duració i la temporalització del taller ha sigut d'1 hora setmanal, desde el mes de Novembre fins al Juny 2007.

Els recursos materials han sigut elaborats amb el personal tècnic i educatiu, tenint en compte que els materials siguin de contingut visual i multimedia.

Resultats obtinguts

Avantatges:

- S'ha lograt que els adolescents analitzin i reflexionin sobre la situació d'abús sexual.
- S'ha creat un clima i espai adequat entre els joves, on han pogut parlar sobre aspectes fonamentals; d'expressió, de pressió, d'intimitat. Factors rellevants que influeixen a realitzar certes demandes per part de les seves parelles.
- La experiència ha sigut molt positiva ja que s'ha pogut treballar amb un grup d'adolescents que tant per la seva edat o per la seva història psicosocial, presentaven certes variables que poden ser catalogades de risc en relació als abusos sexuals i altres temes relacionats amb la sexualitat.

Dificultats:

- Buscar el moment per dedicar-li al programa específic dins de les rutines del centre residencial, ja que sorgeixen moltes dificultats en ocasions dins dels centres d'acollida.
- Compaginar el treball del programa amb l'abordatge d'altres programes amb els quals els adolescents tutelats necessiten també altres necessitats de prevenció com les HH.SS o programes de prevenció contra les drogues.
- Per part dels adolescents, la gran informació que tenen no es l'adequada i en moltes ocasions no té res a veure amb la pròpia realitat.

Conclusió i discussió dels resultats

- S'ha reflexat la gran necessitat de continuar treballant aspectes tan bàsics com és ara el llenguatge.
- Aclarir conceptes entre les agressions sexuals i abusos sexuals, per tal de diferenciar amb claredat.
- Aprendre i practicar a dir NO de forma assertiva en les situacions de pressió per persones més properes (amics, parelles, etc..)

Font: Aldea Infantil SOS de Granada. María del Mar Líndez, Almudena Gómez i Mónica Revilla (2007).

Amb l'exemple de programa recollit a la taula 1 es pot observar la responsabilitat que la figura del educadors/a social té dins dels centres residencials d'acollida.

És realment rellevant promoure un bon clima grupal i individual en la convivència, per tal de parlar amb naturalitat i confiança. També, d'altra banda, l'àmbit sexual pertany a la intimitat de cadascun dels menors pot arribar a ser difícil d'avaluar amb objectivitat.

La implementació d'aquests tipus de programes obre portes per convertir els educadors/es socials en uns grans referents per poder aclarir dubtes, treure pors i crear un clima de major tolerància i avançar cap a un nivell de comunicació i coneixement del grup.

També, amb la creació d'aquests programes s'aprecia la sexualitat com una forma de comunicació, afectivitat i plaer entre les persones i, quan es desitgi, de reproducció. Tot seguit, es pretén que els adolescents tutelats actuïn amb naturalitat davant temes sexuals, ser responsables i creatius en les solucions dels problemes que plantegi la sexualitat, lograr que els adolescents prenguin consciència de la importància de portar una vida sexual sana i que assumeixin les responsabilitats, reforçar l'autoestima i els valors personals d'aquest grup d'adolescents, amb l'objectiu que no facin un ús equivocat de la seva sexualitat.

Respecte als programes específics de Catalunya, per tal de rebre una atenció individual a cada adolescent i jove, existeix un centre acreditat pel Catsalut de caràcter preventiu educatiu i assistencial, de l'Associació de Drets sexuals i Reproductius, des de 1992.

El centre jove d'atenció a les sexualitats (CJAS) és un servei d'atenció específica als adolescents i joves, sense cap cost i respectant una confidencialitat i anonimat de la persona. Des de la seva posada en marxa, l'any 1992, s'ha anat convertint en un espai referent d'atenció afectivosexual i psicològica per als joves.

L'educació per a la prevenció, la formació a professionals i la recerca sobre les seves necessitats, tot observant els seus hàbits, actituds, entorn social i problemàtica associada, són activitats indispensables per la finalitat del servei.

El CJAS és un centre acreditat pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya i compta amb finançament majoritàriament públic per oferir els seus serveis. Aquest centre ofereix diferents tallers d'educació afectiva i sexual per tot tipus d'adolescents i joves que resideixen a centres residencials, centres amb necessitats educatives especials, centres escolars de secundària, de PFI o adreçat a joves i adolescents que necessiten ajuda sobre diversos temes de la sexualitat (Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats. 1992). El programa compta amb diferents projectes, però basant-me en els centres residencials d'adolescents tutelats, s'observa un projecte anomenat Adolescents tutelats 2013. És un dels projectes més recents que únicament va dirigit als centres residencials d'acció educativa, cases d'infants i cases d'acollida.

Amb aquest projecte s'ha realitzat una formació específica en l'àmbit de la sexualitat a uns 1000 professionals de prop de 90 CRAES de Catalunya amb el suport del Departament de Salut de Suport de la Generalitat de Catalunya i, d'altra banda, s'ha realitzat la formació a 255 adolescents amb el suport de l'Obra Social de la Caixa.

Al gràfic 2 s'observa les diferents generacions de coneixements que es propocionen, de manera integral, en la formació específica en l'àmbit de la sexualitat.

Gràfic 2. Projecte de formació específica en l'àmbit de la sexualitat

Font : Agència de Salut pública de Catalunya.

La justificació de la implementació d'aquest programa va sorgir per diferents motius que es van considerar rellevants en relació a aquest col·lectiu vulnerable, que presenta una sèrie de necessitats que abordar. El programa Centre d'Atenció a les Sexualitats 2016 argumenta els diferents aspectes que condicionaven el treball en salut sexual als CRAE.

Són els següents:

-La urgència de cobrir el risc d'embaràs, fa que sovint el treball sobre les ITS o sobre els riscos emocionals que es poden derivar de les relacions afectivo-sexuals quedi en un segon pla. Això també explica que els nois no preocupen tant.

-Els principals temes d'interès: relacions d'abús i poder, i gestionar les situacions de risc associades (relacions sexuals, embaràs, ITS, etc.).

-El funcionament habitual es basa en la reconducció de comportament basant-se en protocols més que no pas en la transmissió d'autocura, ni que es potenciï l'autonomia, la presa de decisions i les responsabilitats individuals.

-Els i les joves que resideixen en CRAE presenten una major vulnerabilitat en la vivència de la seva sexualitat

-Necessitat de poder disposar de manera periòdica d'espais de supervisió per part dels equips

-Seria necessari disposar de més dades i poder-les recollir d'una manera més sistemàtica per poder conèixer millor el que hem observat i així poder adequar les intervencions a la realitat.

-S'han detectat situacions de relacions de poder, abús i violència sexual en diferents graus: des de la manipulació, el xantatge afectiu i el control, a les relacions sexuals no consentides

5. Sexualitat i intervenció socioeducativa

5.1. El paper que exerceix la figura de l'educador en relació a la sexualitat

Els educadors/es socials són una figura que no necessàriament han de donar respostes de manera immediata a les necessitats dels adolescents, sinó que han d'ajudar a trobar les respostes i els camins.

El Libro Blanco del Título de Grado en Pedagogía y Educación Social defineix a l'educador social com *“un agente de cambio social, dinamizador de grupos sociales a través de estrategias educativas que ayudan a los sujetos a comprender su entorno social, político, económico y cultural y a integrarse adecuadamente”* (Villa, 2005, p. 27). Tenint en compte aquesta definició, una de les principals tasques que han d'oferir dins dels centres és l'acompanyament socioeducatiu, per tal d'oferir assessorament i el suport necessari a l'adolescent, davant les possibles necessitats educatives, amb la finalitat que el propi educant assoleixi els objectius i doni respostes a les dificultats del seu camí.

Es tracta de que l'adolescent es centri en els criteris personals, sentint-se a gust amb si mateix, l'acceptació personal i la dels seus desigs. Segons Mondragón i Trigueros (2002, p. 236), *“el educador aparece como representación del mundo adulto y como modelo con dos funciones principales: la acogedora (afectiva, gratificante, satisfactoria) y la limitadora (ordenadora, autoridad)”*. És a dir, l'educador/a ha de proporcionar coneixements i habilitats, per tal d'enfortir-se i desenvolupar-se com a persones, prendre responsabilitats i participar de forma activa en el context que es trobin. L'educació sexual ha de complir una integració personalitzada de cada adolescent tutelat, contribuint a la formació de persones més responsables, més feliços i conscients del seu propi cos.

Els educadors/es socials han de treballar de manera cooperativa amb la finalitat que els adolescents aprenguin a conèixer-se, descobrir, sentir, comunicar-se amb llibertat i conèixer als altres. És a dir, cultivar els criteris personals a través de la informació i reflexió de qualitat,

que els educadors/es socials lis proporcionin. I d'aquesta manera els adolescents cercaran les seves respostes i les curiositats d'una manera adequada i segura.

La figura de l'educador/a social estimula la reflexió i motiva a seguir aprenent i afavoreix que sorgeixen preguntes de cadascun dels adolescents. Per això mateix, els educadors/es, seria convenient que tinguin coneixements de sexologia i pedagogia, per tal saber donar respostes clares i concretes. I d'aquesta manera, puguin contribuir al fet que els adolescents del centre aprenguin a conèixer i expressar l'eròtica de manera que es sentin feliç i satisfactòria, per tal d'evitar riscos i situacions no desitjades.

Dins l'educació sexual és important obrir portes per abordar i reflexionar en grup o de forma individual sobre les creences, expectatives de cada persona. Una de les necessitats primàries de l'ésser humà és establir vincles afectius com a incondicionals i duradors (López i Martínez, 2006).

S'ha de tenir en compte que la major part dels nois i noies que resideixen als centres residencials (CRAE, Cases d'infants, etc..) tenen carències afectives, fet que fa que la seva autoestima es vegi agreujada, per una sèrie de fets que han viscut, i llavors tinguin unes idees de si mateixos que no els hi ajuden a avançar de manera positiva. En aquest punt és quan els educadors/es mostren habilitats d'estil assertiu o aprendran a respondre davant la crítica i l'autocontrol essencials, de cara al maneig de l'autoestima. Per tant, els educadors, tenen la clara finalitat d'ajudar als menors a que siguin capaços d'aprendre, conèixer i motivar la reflexió.

5.2. Factors que dificulten i afavoreixen l'abordatge de la sexualitat per part dels educadors socials

Pereda, (2007) va trobar diverses dificultats en relació a l'educació sexual dins dels centres residencials: trobar el moment per dedicar-li temps als diferents programes d'educació sexual, tenint en compte les rutines que els adolescents es troben diàriament exposats en el seu dia a dia. Un altre factor que dificulta la promoció de l'educació sexual són les situacions

vulnerables que els educadors/es han d'elaborar, ja siguin per temes de conflictes o d'altres. També, molts dels adolescents tutelats mostren interès pels programes de prevenció de drogues, més que per la temàtica sexual.

Al Centre de dia Abeiro es van realitzar diverses entrevistes a educadors/es i van coincidir en determinats impediments per executar activitats d'educació sexual, per falta d'espais i desànim dels professionals i d'altra banda, amb relació a les grans diferents edats que comporten, dificulten la realització d'activitats comunes, fet que dificulta planificar activitats de caràcter sexual, segons quina edat, ja que alguns d'ells es poden veure afectats o rebutjats (Santidrià, 2014).

Es troba una gran dificultat institucional derivada de l'organització i planificació de les entitats implicades. S'observa una falta de temps amb els adolescents, a escala col·lectiva i individual. Tot això és conseqüència dels actuals plans de l'educació social es troben massa focalitzats a la teoria desvinculant-se moltes vegades de la part pràctica.

La formació de l'educador social no ha d'anar encaminada als coneixements teòrics, sinó a la pràctica. Tal com explica Lupe (2004), *"Esto hace que al enfrentarte a una nueva realidad y no saber cómo actuar, "te agarres" a herramientas, técnicas, conocimientos aprendidos en tu formación que reducen a la otra persona y te restan libertad y seguridad a la hora de actuar"*.

En el cas dels tipus de centres residencials, existeix un projecte d'innovació vers l'atenció de la infància en risc social i les seves famílies. La fundació d'acció social a la infància (FASI) en el qual es treballa juntament amb els infants i les famílies. En aquest centre la figura dels educadors/es socials, han de tenir present en tot moment els canvis que es produeixen en els adolescents, ja que es poden veure afectats quan els infants tornin a casa, aquest tipus de recursos residencials són temporals. La figura de l'educador/a, no deixa de ser un agent social de canvi, però sempre tenint en compte diversos factors que poden afavorir o empitjorar la situació de l'educand. Ja que els educadors/es són les persones referents a la casa d'infants, són el primer mirall en el qual es veuen enfocats.

Tenint en compte que l'educació sexual és un dels aspectes més importants en el desenvolupament integral de l'adolescent i s'ha de tenir en compte durant tota la seva trajectòria vital, seria rellevant incloure'l en el Projecte educatiu del Centre (PEC), ja que és un dels aspectes més rellevants en l'educació i, malgrat això, no s'està tenint en compte en els projectes educatius.

S'ha pogut observar que l'estança dels adolescents tutelats en els centres residencials desemboca en una pitjor adaptació social i un augment de conductes disruptives de caràcter agressiu. Per tant aquesta població tendeix a tenir una xarxa social més reduïda. Tenen més dificultats per poder formar un grup d'iguals, amb qui poder tenir més vincle o confiança (Díaz i Martínez,1998).

Aquestes dificultats que pateixen els adolescents tutelats són grans preocupacions que els serveis socials es plantegen, ja que la major part d'aquests nois i noies pateixen un gran rebuig social, únicament pel fet de ser adolescents tutelats que resideixen fora del seu entorn familiar.

Pel que fa als factors que afavoreixen l'abordatge de la sexualitat per part dels educadors/ es social són el treball cooperatiu i la perseverança de la intimitat de cada menor, evitant etiquetatsges i complint la privacitat més completa possible.

Un dels aspectes més rellevants que ha de tenir la figura de l'educador/a social és el respecte a la singularitat de cada noi i noia del centre. Cadascun dels adolescents es pot trobar en diferents situacions d'incerteses sexuals. Per tant, pot necessitar l'ajuda de programes específics d'educació sexual.

És a dir, a vegades no podem tractar a tots per igual. Cada adolescent requereix un cert tracte especial i d'aquesta manera es pot produir una trobada i un vincle educatiu entre educador i educant, tal com diu Martínez Reguera, al seu llibre Cachorros de nadie, "Para que se

produzca un encuentro educativo es absolutamente imprescindible que se comience reconociendo al educando "tal cual es" (pàg,103).

Segons Barragán (2008), al seu Programa d'educació Afectivo-sexual, un taller en el qual es van tractar temes, consultes dels anticonceptius i revisions ginecològiques desenvolupats a la població d'adolescents, es va comprovar que el treball dels educadors/es socials resulta molt més efectiu realitzar-lo de manera col·lectiva. El fet de poder representar els dos sexes resulta més positiu i hi ha una major participació quan s'ajunten els dos sexes.

Però, per altra banda, mostren una actitud més receptiva i de confiança per expressar inquietuds i dubtes de manera individual, ja que d'aquesta manera no se senten pressionats pel grup d'iguals. És a dir, el treball individual pot afavorir una relació afectiva, amb la finalitat de trobar la felicitat cap a l'autonomia personal dels adolescents.

I d'aquesta manera, cercar solucions que afavoreixen una duradora integració als espais residencials. La gran realitat que es mostra és la falta de preparació pràctica per treballar en l'àmbit de l'educació sexual. La part teòrica és molt més fàcil, però, a l'hora d'enfrontar-se a les diferents activitats plantejades al centre, hi ha una gran mancança.

6. Metodología de la investigació

6.1 Disseny

La metodologia que he escollit per dur a terme el meu treball final de grau és qualitativa, orientada a la descripció i la interpretació, ja que estudia les qüestions problemàtiques a partir de la vivència dels adolescents tutelats que resideixen en centres residencials.

Es pretén aconseguir en profunditat el coneixement del tema. Concretament, em centraré en analitzar la vivència de la sexualitat dels adolescents i identificar els elements de l'actuació professional dels educadors/es socials.

He realitzat entrevistes a educadors/es socials i adolescents tutelats de la casa d'infants on he realitzat les pràctiques de 4t de carrera. També he realitzat un diari d'observació sobre les diferents conductes que sorgeixen a la casa d'infants, on he pogut recollir diferents actituds, maneres de parlar i com es relacionen entre ells, en relació a l'esfera del sexe.

6.2. Context i participants

He realitzat un total de cinc entrevistes a educadors/es socials i quatre entrevistes a adolescents tutelats. Aquestes entrevistes les he realitzat de diferents maneres, per tal d'adaptar-me al temps i de la disponibilitat dels professionals de la casa.

Les entrevistes de manera presencial han sigut amb tres professionals, les altres entrevistes restants han sigut mitjançant correu electrònic. Pel que fa als adolescents, vaig decidir que fessin les entrevistes ells mateixos escrivint en el paper, ja que vaig pensar que potser es senten molt més còmodes respectant aquest tipus de preguntes totalment sols a l'habitació.

Sobre el nombre de places que hi ha a la casa d'infants, es troben un total de vuit nens i nenes menors d'edat. Quatre d'ells són adolescents i la resta infants. Hi ha un total de cinc nens/es tutelats. Per tant, no tots els nens i nenes es troben en situació tutelada, tenint en compte que es troben dins d'una casa d'infants i no d'un CRAE.

Pel que fa al context, la casa d'infants és un servei especialitzat en intervenció familiar. És una organització del sector de serveis a les persones que impulsa, per mitjà de la intervenció familiar, projectes d'atenció a la infància en risc de Catalunya. Actualment, desenvolupa un projecte experimental anomenat Cases d'Infants que intenta treballar paral·lelament amb els infants i les famílies per facilitar la tornada a casa dels nens tutelats (Federació d'Entitats d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2013).

6.3. Instruments

Vaig formular dos models d'entrevistes de preguntes obertes, per proporcionar informació d'una manera més oberta amb l'entrevistat/ada. Per la realització d'aquestes entrevistes vaig establir contacte amb diferents professionals de la casa d'infants i amb els d'adolescents tutelats, especialment entrevistes dirigides a educadors/es socials.

Pel que fa al temps de les entrevistes amb els educadors/es socials han sigut de manera presencial, amb una durada de quaranta cinc minuts i d'una hora. Les entrevistes han sigut gravades i transcrites. I amb els adolescents, les entrevistes s'han realitzat de manera presencial, en la qual ells mateixos han contestat en un paper, per tal que fos més íntim per ells.

Els guions de les entrevistes estan enfocats i formulats per tal de respondre a la meua pregunta de recerca i els tres objectius específics planejats. Les entrevistes les he realitzat tenint en compte els meus objectius previs al treball final, per tal d'escollir l'informació més rellevant.

Tot seguit, vaig realitzar un diari d'observació en relació als adolescents tutelats, on vaig basar-me en diferents ítems que creia que són rellevants per poder analitzar de manera extensa els diferents comportaments en relació a la vivència de la sexualitat. Per poder fer-ho de manera més visual vaig realitzar un quadre amb els punts que considero més rellevants, com per exemple les imitacions, vocabulari, les actituds en relació a la homofobia,

masturbació i l'avortament, les qüestions sobre els aconteixements socials i les queixes que els adolescents sol·liciten més als educadors/es socials.

6.4. Aspectes ètics

Per tal de realitzar la meua investigació m'he regit per una sèrie d'aspectes ètics que, com a investigadora crec que hi han d'estar garantits en l'inici, durant el procés i al final de la investigació.

- **Accés al camp**

Per tal de poder accedir al camp de treball, vaig contactar personalment amb els professionals de la casa d'infants on he realitzat les pràctiques, per tal de demanar permís a les persones les quals entrevistaria. També alguns educadors/es em van contestar les entrevistes via correu electrònic.

Aquest aspecte és des d'un punt de vista ètic, molt important per tal de garantir l'ètica del treball i respectar a la persona a la qual ens dirigim, ja que aquesta ens dona eines per poder treballar. I tenint en compte les diferents experiències dels professionals, escollint la informació més rellevant i significativa per la realització del meu treball final.

- **Consentiment informat**

Vaig redactar un contracte de confidencialitat en el qual la persona entrevistada obté la garantia que aquella informació només serà utilitzada pel treball de recerca. D'altra banda, també he realitzat un document amb la informació del meu projecte per tal que els participants puguin observar amb claredat i de manera organitzada els meus objectius generals i específics (Veure annex 10).

La finalitat era tenir clar el contingut en el qual centro el meu treball final de grau i a les diferents temàtiques que exposaré, així com garantir la cura en tot moment de la informació personal i el secret professional dels educadors/es en aquelles experiències.

I per últim en aquest document s'especificarà que les dades obtingudes no s'utilitzaran amb cap altre fi diferent de l'explicitat en aquesta recerca i passaran a formar part d'un fitxer de dades del que seré jo la màxima responsable, sota la supervisió del meu tutor, Paco Lopez.

- **Devolució de la informació**

En finalitzar el treball duré a terme una exposició, en la qual exposaré de manera breu i clara la meva investigació. Per una altra banda faré un retorn de la informació a totes aquelles persones que hi hagi col·laborat amb el treball i estiguin interessades a llegir els resultats.

6.5. Procediment d'anàlisi de dades

Per tal d'obtenir diferents visions en relació a la vivència de la sexualitat dels adolescents tutelats, vaig voler fer la millor quantitat d'entrevistes possibles dins el context de la recerca. També és cert que no ha sigut una tasca fàcil obtenir informació específica, ja que els meus objectius es basen en la sexualitat dels adolescents tutelats. Un altre aspecte que em va dificultar la meva recerca és la trobada d'espais per fer entrevistes amb els educadors/es socials. Moltes de les entrevistes van ser contestades per correu per falta de temps dels professionals a la casa d'infants. Tot i així vaig obtenir unes respostes molt clares i extenses amb profunditat.

7. Anàlisi dels resultats

En relació amb els resultats de la meua recerca del treball final de grau, vull ressaltar i desenvolupar diversos temes i observacions que he trobat a la casa d'infants, on he realitzat les pràctiques d'aquest últim any de carrera.

7.1 Aspectes sorgits a les entrevistes a educadors/es socials de la casa d'infants:

7.1.1 La realització de programes d'educació sexual

D'entrada, amb la informació que he recollit de les entrevistes, al recurs residencial, els educadors/es socials afirmen que han realitzat i posat en pràctica, diferents tipus de programes d'educació sexual. Això no obstant, no reconeixen programes sexuals més enllà que el CJAS (Centre Jove D'atenció a la sexualitat) i ASSIR (Unitats d'atenció a la salut sexual i reproductiva). És a dir, dels cinc educadors/es socials entrevistats només esmenten i per tant coneixen dues tipologies de programes.

Els adolescents no reben una formació i un taller específic, de recursos externs, en educació sexual, des de l'any 2018.

Els professionals socials remarquen la importància de treballar la sexualitat, la necessitat d'educar i informar a aquesta població de manera quotidiana. Ja que, quan l'equip educatiu detecta la necessitat de treballar la temàtica d'educació sexual amb un o diversos infants s'intenta abordar mitjançant un espai de treball informal. De manera que se li proporciona a l'infant tota la informació i el recurs que pot arribar a necessitar i per últim se li acompanya durant el procés. Per tant, si es detecta en l'adolescent treballar la necessitat de manera més intensiva, s'intenta crear un espai continuat en el temps per treballar d'una manera més profunditzada i contínua al llarg de diverses sessions. D'altra banda, també mencionen la necessitat de treballar amb diferents recursos d'orientació LGTBI (Lesbianas, Gays, Transexuals, Bisexuals i Transgènere.)

L'educador/a comenta que troba la mancança en aquesta tipologia de recursos. No tenen el coneixement complet per donar a conèixer i informar d'una manera clara i concisa. Algun adolescent de la casa ha necessitat acudir a aquestes vies, programes per tal d'aclarir les relacions afectivosexuals, després d'haver participat en tallers de sexualitat.

També, tal com remarca la psicòloga del centre residencial, el programa ASSIR, amb el qual ha treballat, recalca que en molts casos no s'ha pogut treballar de manera preventiva cap als adolescents, sinó que hi ha intervenit un cop ja hi havia hagut un embaràs no desitjat.

Una altra qüestió que creuen rellevant els professionals socials és la manera com els adolescents tutelats s'informen de la sexualitat. Creuen que a través de les xarxes socials és una opció on poden trobar informació totalment esbiaixada del que és la sexualitat i un canal perillós, ja sigui per la desprotecció, per la manca d'acompanyament que hi ha a l'hora de comprendre què s'està veient, així com perquè avui dia els adolescents que tenen accés a aquest tipus d'informació són nois i noies en edats primerenques.

A més a més, segons els educadors/es socials de la casa d'infants, durant la seva estança treballant d'educadors, observen que la gran majoria d'aquest grup d'adolescents recullen informació de la sexualitat mitjançant el grup d'iguals, normalment parlen de manera oberta entre ells i alguns dels adolescents parlen amb naturalitat amb els educadors/es socials que tenen més confiança.

Pel que fa als elements que creuen que afavoreixen la informació als adolescents de la casa d'infants, creuen que el fet de comptar amb un equip educatiu multidisciplinari, amb els quals es relacionen de manera diària, fa que tinguin una major llibertat i confiança per parlar sobre la sexualitat amb els diferents professionals i també el fet de compartir la seva vida amb altres adolescents d'edats similars facilita mantenir converses sobre sexualitat i compartir-les amb els educadors/es socials. I d'altra banda, també ajuda el fet d'estar en contacte amb els educadors/es socials de la casa, que solen ser població jove, que pot apropar-se més a la seva edat, que no pas els seus propis pares, que potser són més grans o amb els quals no s'atreveixen tant a parlar segons quins temes.

7.1.2 Elements que dificulten i afavoreixen l'educació sexual

Basant-nos en els elements que dificulten l'obtenció de la temàtica sexual, es pot donar el cas que alguns adolescents no tinguin la confiança per parlar d'aquests temes o se sentin jutjats per altres adolescents de la casa. Altrament, l'educació sexual és un element que, malgrat estar inclòs en el PEIF i ser quelcom que es té en compte i es fa un seguiment, acostuma a ser un factor que passa de puntetes. Tot i que els adolescents tenen al seu abast preservatius als lavabos de la casa i els agafen, però no es realitzen xerrades especialitzades i periòdiques. En alguns casos es parla amb els infants sobre la importància de protegir-se, d'altres es fa la derivació a centres especialitzats, però en definitiva no hi ha una intervenció específica sobre aquest aspecte.

En algunes ocasions s'inclou a la família en l'abordatge dels dubtes dels seus fills i de les inquietuds d'aquests, acompanyant als familiars a donar resposta i a aproximar-se als seus fills per donar resposta a aquestes necessitats. Així mateix, l'equip sempre està disponible per parlar sobre aquests aspectes amb els adolescents, tot i que sovint es fa si es detecta la necessitat de fer-ho, no pas de manera preventiva expressin o no aquesta curiositat. Un altre punt que impedeix la informació sexual dins de la casa és el fet que no tinguin una intimitat completa en la seva vida diària, ja que en els diferents espais de la casa està present l'adult.

Aquest aspecte fa que els adolescents no puguin tenir accés a tanta recerca d'informació com voldrien o el fet de no poder convidar amics/gues per tenir espais més íntims per aquestes converses. Per tot això, la intimitat és complexa, dificultant molt la pràctica de l'autoestimulació, sense poder convidar parelles ni mantenir relacions íntimes.

En relació amb la informació o dubtes que expressen als educadors/es socials, destaquen que en alguna ocasió alguns adolescents han pogut compartir les seves inquietuds i desconeixements. Tot i això, remarquen que els abordatges avui dia es fan tard, ja que molts adolescents comencen a mantenir relacions sexuals als 12 anys, o fins i tot abans, i, pel que fa als dubtes sobre la sexualitat, apareixen abans d'aquests moments. Així mateix, les noves perspectives de gènere també permeten que alguns infants puguin fer-se preguntes que no

acaben de trobar resposta pel coneixement i la manca d'actualització adulta. Els educadors/es senten que els adolescents comparteixen els seus dubtes i parlen de la sexualitat quan ja han iniciat a ser actius sexualment i llavors s'aborda més des del "problema" perquè ha sorgit algun imprevist o alguna situació incòmoda, que no pas des de la prevenció i la naturalitat.

Encara que la majoria dels educadors expressen que els adolescents tutelats mostren vergonya per parlar dels temes específicament sexuals, però no mostren vergonya per parlar de les relacions amoroses. Un altre punt és la relació que tenen els adolescents entre ells dins la casa d'infants. Un educador comenta que van tenir un cas fa poc en el qual un adolescent demanava ajuda, ja que l'adolescent es sentia atret sexualment per un infant amb una edat notablement menor que ell i, en aquest cas, es van realitzar diversos espais i derivacions a serveis externs.

7.1.3 La intimitat sexual als centres

Sobre la intimitat dels adolescents que conviuen a la casa d'infants, és realment complicat, ja que en tot moment poden entrar a l'habitació dels adolescents. D'una banda, aquests adolescents viuen en una casa amb 8 infants/adolescents, les famílies també són presents moltes vegades, un total d'onze professionals on també comparteixen lavabo i no tenen mecanismes per tancar-se. No tenen espai tampoc per convidar a ningú a casa, o bé llegir o mirar el que vulguin sense que hi hagi la possibilitat que pugui ser observat per algun educador.

D'altra banda, la majoria dels adolescents expressen sentir-se còmodes en l'habitació i amb la persona que la comparteixen. No obstant això, encara que no puguin disposar d'una intimitat total, sí disposen d'una seguretat i confiança, ja que en alguns casos o situacions d'aquests nois i noies, en el seu domicili d'origen no disponien d'un espai propi en el seu domicili i molts d'ells han après en la casa d'infants que és tenir una habitació i intimitat. És a dir, per saber si aquests nois i noies realment disposen d'una intimitat correcta s'hauria d'estudiar les característiques de la seva llar d'origen i la família d'origen de cada infant.

7.1.4 L'educació sexual a una casa d'infants i a la llar d'origen

Tenint en compte les similituds i diferències entre la vivència de la sexualitat a la llar d'origen i la casa d'infants, les similituds, segons els educadors/es socials, coincideixen en que des de la casa d'infants es tracta en tot moment de la recreació d'una llar per tal de perseguir un objectiu, que tinguin un desenvolupament ple, tant a la seva llar d'origen com a la casa. També, des de la casa, s'intenta que amb naturalitat mantinguin relacions afectives i se'ls proporciona les eines i coneixements necessaris, de la manera més segura possible i independent de la llar en la qual es troben, els adolescents viuen un desenvolupament personal propi de l'edat i que es pot veure condicionat pel seu context.

Continuant amb el que deia, tenint en compte les diferències, en la casa d'infants compten amb un equip de professionals que els acompanyen durant el seu desenvolupament. En la casa d'infants també poden conèixer a diferents joves o de la seva edat, amb els quals es poden arribar a identificar i, per últim, en la casa d'infants, es troben limitacions en qüestió al temps per fer trobades amb els amics/gues i no es permeten visites.

Per tant, la sexualitat en el centre residencial envers les relacions sexuals i els possibles embarassos no desitjats, s'aborden amb la major i plena naturalitat possible, promovent l'ús dels anticonceptius, les relacions respectuoses, lliures, desitjades i el dret a decidir. També, a través dels diferents espais que es realitzen amb els educadors/es de manera més individualitzada, tracten de mantenir una actualització constant de com viuen la sexualitat.

És a dir, s'ofereix acompanyament i escolta activa. I, en alguns casos, es parla sobre la metodologia anticonceptiva, el control dels cicles menstruals, es fa un seguiment de com es troba l'adolescent però sempre partint del vincle. L'adolescent comentarà i s'obrirà amb aquells professional que mantingui una proximitat i confiança, normalment amb els educadors d'edat més jove.

7.1.5 Embarços no desitjats i situacions vulnerables

Concretament, a la casa d'infants hi han hagut diferents casos d'embarços no desitjats. Són adolescents que han passat per situacions difícils. Han tingut mares que han tingut el seu fill dins de la casa, mares que han finalitzat el seu embaràs dins del centre i després han fet una renúncia hospitalària, mares joves que van tenir un infant no desitjat i que no es van trobar preparades per una maternitat. I per tant, han requerit una estada a un maternal i posteriorment de l'ingrés dels seus fills a la casa d'infants, per continuar treballant amb elles l'adquisició d'eines, per fer-se càrrec dels seus fills en la soledat de no comptar amb una parella estable i tampoc amb família que pugui oferir un suport consistent.

Altrament, hi ha hagut casos que únicament han sigut una sospita i llavors es va treballar amb l'adolescent i sobretot per tal que ho pogués comunicar als pares i poder prendre mesures. També, els educadors/es faciliten consells als nois que han tingut sospites de la seva parella, sobre com abordar aquest tipus de situació.

7.1.6. Afectació de les històries de vida

Un altre punt és com afecta les històries de vida dels adolescents tutelats en relació amb l'educació i el desenvolupament sexual. Molts d'ells, dins de la casa d'infants, han viscut experiències traumàtiques durant la infància que han influït en el seu autoconcepte, en la manera com es relacionen, en la cerca del coneixement i de proximitat, en la manca de capacitat per detectar relacions abusives, en el posar-se a completa disposició de la persona amb la qual comparteixen una relació de més intimitat.

Molts dels adolescents que tenen a la casa, viuen situacions en les quals no se senten reconeguts, vistos i escoltats. És a dir, en aquesta etapa de l'adolescència envers la sexualitat, és un moment en què fan revisió de tot allò viscut durant la infància i també durant l'inici de l'etapa adolescent i on es desperta una elevada confusió i una allau d'emocions, on busquen pertànyer i on sovint acaben pertanyent allà on se senten identificats, en relacions que són

perjudicials i superficials i en les que sovint acaben decebuts. Entregant-lo tot per tal de poder ser vistos i reconeguts, encara que sigui per un moment.

Així mateix, moltes famílies no han abordat la sexualitat i per tant existeix molt desconeixement. Hi ha aspectes culturals que també influeixen en l'abordatge d'aquest tema en el sí de la família. Hi ha Infants que provenen de cultures on hi ha una major promiscuïtat i manca de seguretat en les trobades sexuals, d'altres que provenen de cultures on és un tabú que limita el desenvolupament i l'interès que sorgeix en aquest tema és complex i en la intervenció que duem a terme es produeixen moltes situacions relacionades amb la sexualitat.

En conjunt, s'observa que els adolescents tutelats experimenten carències emocionals i, per tant, tracten de cercar l'afectivitat en altres persones, que poden ser individus amb qui no arriben a mantenir una relació plena i això els poden arribar a mantenir relacions tòxiques, en les quals es poden presentar problemes greus de parella. És a dir, les històries de vida de cada adolescent són un gran condicionant, que mostra a l'adolescent com és estimar a una altra persona. Tanmateix, es tracta de treballar amb l'objectiu de desmuntar aquells mites i pensaments de l'amor i la sexualitat cap a aquest col·lectiu vulnerable, ja que normalment han patit diverses situacions no agradables i poden tenir a seva llar uns referents que no són els correctes per ells i elles.

7.2. Aspectes sorgits de les entrevistes als adolescents tutelats de la casa d'infants

Els adolescents afirmen la majoria que la temàtica sexual no s'ho prenen de manera seriosa, sinó que comparteixen estones de xerrada sexual únicament per unes rialles. Dels quatre adolescents entrevistats només un ha aclarit que sí que s'ho pren de manera seriosa i que normalment es sent a gust i còmode parlant de la sexualitat amb els professionals de la casa, també pel fet de què la major part dels educadors/es socials són joves i que per tant, poden arribar a mantenir un bon clima de confiança.

No obstant això, la majoria dels adolescents no manifesten que els educadors/es socials de la casa els hi hagin tret el tema sexual en cap moment.

Un altre aspecte són les nul·les converses sexuals que els adolescents comparteixen amb els seus pares a casa. Del grup del sexe masculí cap noi ha tingut una xerrada de sexe amb els pares, però en canvi pel que fa al sexe femení, l'única noia adolescent dels quatre entrevistats sí que afirma que amb la mare ho comparteix. També aquesta noia afirma que amb la seva mare té una afinitat i confiança que amb ningú de la casa d'infants té, i per aquesta raó, creu que la seva mare és l'única persona amb qui vol compartir aquests temes, que ella considera tan importants.

Pel que fa als aspectes tan rellevants com són l'ús dels mètodes anticonceptius i la preocupació per les malalties de transmissió sexual expliquen que normalment no els hi preocupen. Per tant, els quatre adolescents no es preocupen gaire per les malalties sexuals.

Pel que fa a la vivència correcta de la intimitat, els quatre adolescents afirmen que no contempen una intimitat completa, ja que sempre han de compartir habitació amb els companys de la casa i a vegades no es porten bé amb els companys.

Normalment, sempre demanen de canviar d'habitació. El fet de canviar-se és un dels aspectes que més els hi molesten, ja que únicament la intimitat la tenen al bany i a la casa d'infants només hi ha dos banys per vuit nens i nenes que són en total. No s'entén que tenen una correcta intimitat, ja que sempre hi ha familiars a la casa, professionals socials o serveis socials (DGAIA, EAIA).

Respecte als diferents programes o recursos de serveis sexuals per adolescents, la majoria no coneixen i únicament un adolescent ha afirmat que coneix el CJAS (Centre Jove d'Atenció a la sexualitat), ja que aquest adolescent ha necessitat ajuda d'aquest servei, recomanat pels educadors/es socials de la casa.

Una altra qüestió a tractar és la carència afectiva, en quin grau s'assoleix. Els quatre adolescents senten i perceben que no tenen cap carència dins la casa d'infants, però afirmen que troben a faltar poder compartir espais amb els amics de fora, siguin del barri o de l'escola o institut. Molts dels adolescents tenen amistats lluny de la casa d'infants. Encara que normalment s'intenta que els adolescents no s'allunyin del seu vincle més pròxim (familiars, amics, companys de classe).

7.3. Informació obtinguda a través de l'observació diària

Mantenen entre ells un vocabulari masculista i parlen de manera despectiva entre ells. Realitzen imitacions del sexe contrari. També manifesten queixes, els adolescents tutelats, sobre que no tenen la llibertat de poder parlar del tema de la sexualitat, amb plena confiança a la casa.

D'una banda, qüestionen als educadors/es socials sobre la temàtica LGTBI (Lesbianas, Gays, Transexuals, Bisexuals i Transgènere) i es rieuen sobre els companys de la classe, pel fet de tenir una orientació sexual diferent a ells. D'altra banda, als espais del sopar, parlen entre ells del sexe, de manera molt col·loquial i sense límits. Es queixen del fet de no poder compartir estones a la casa amb companys de fora, és a dir qüestionen als pedagogs/es, educadors/es, treballadora familiar el perquè no poden concedir als seus amics estar a la casa d'infants.

A la casa d'infants les habitacions es distribueixen per nois i noies. Entre els nois, relatan que pels matins algun company d'habitació el mira fixament i acaben discutint i insultant-se dient paraules despectives com, per exemple, "mariquita i maricon". És a dir, es queixen entre ells de la poca intimitat que tenen.

També, a la casa d'infants hi ha algun adolescent que sent atracció per nois més petits que ell, i ho parla obertament amb els professionals de la casa. Però amb els companys li dóna vergonya. Aquest adolescent sent que la resta de companys de la casa d'infants no es prenen en serio la sexualitat i que la majoria són molt infantils. Ja que aquest adolescent ha rebut insults a la casa com, per exemple, "pedòfil".

I per últim, la influència dels dibuixos animats “Anime” de procedència japonesa, han estat objecte de debat dins de la casa d’infants. Qüestionant diverses preguntes als educadors/es socials i fan comentaris despectius, entre els adolescents. Per exemple, comentaris sobre les dones, ja que en aquests dibuixos surten nudes i diuen que d’aquesta manera, l’únic que fan es provocar als nois.

8. Discussió i conclusions

En relació als resultats obtinguts i el marc teòric, vull remarcar les diferents temàtiques rellevants.

D'entrada, hem de tenir en compte les característiques dels adolescents tutelats vers la sexualitat. Existeixen una sèrie de factors que s'han de tenir en compte per tal d'analitzar la vivència sexual dins dels centres. Aquest tipus d'adolescents, que es troben en diverses situacions vulnerables, tenen històries de vida en relació amb l'educació i a la sexualitat que solen ser complicades i, per tant, això ha sigut un condicionant, tant pel seu desenvolupament com pel seu autoconcepte. Tal com especifiquen els educadors/es socials, la majoria tenen carències emocionals. Com diu, Díaz-Aguado i Martínez- Arias (1995), es confirmen els trets que es contemplan en els adolescents desemparats en acolliment residencial els quals són; l'existència de problemes emocionals, problemes d'autoconcepte i de caràcter sexuals inferiors, conductes antisocials i destructives.

I també, com comenta Fernández del Valle (2003), una gran part d'adolescents dins dels centres residencials han mantingut relacions sexuals inadequades, ja que aquests tipus d'adolescents tenen una escassetat de models de referència. Com argumenta Fernández del Valle (2003), pateixen factors que els aboquen a realitzar pràctiques de risc. Així mateix, a la casa d'infants, els educadors/es troben a faltar la realització de programes d'educació sexual, destaquen que els abordatges avui dia es fan tard, ja que molts adolescents comencen a mantenir relacions sexuals als 12 anys o fins i tot abans i, pel que fa als dubtes sobre la sexualitat, apareixen abans d'aquests moments, i per tant, a la casa d'infants no es fa una intervenció específica de la sexualitat sinó que normalment als espais de trobada es comenta l'educació sexual.

No obstant això, és imprescindible que aquests nois i noies rebin una educació sexual de qualitat, abans de patir situacions no desitjades com, per exemple, en el cas d'un embaràs, per aconseguir una bona qualitat educativa, ja que a la casa d'infants s'ha donat el cas, d'alguna noia que ha patit alguna situació vulnerable, que ha acabat dins d'un centre maternal

i algunes d'elles ha finalitzat el seu embaràs dins del centre i després ha fet una renúncia hospitalària. Martín, Bustillo i Rodríguez, (2008) explica que les persones amb un nivell alt d'inseguretat i amb una història de vida acompanyada d'una manca d'afectivitat són persones amb una alta probabilitat als riscos.

Per tant, un factor condicionant de risc són les situacions vulnerables que han patit al llarg de la seva vida i els referents que han mantingut al llarg del seu desenvolupament. És a dir, la seguretat de l'afecte per aquests adolescents pot arribar a ser un factor protector.

Consecució dels objectius plantejats

En relació amb el meu primer objectiu general, **analitzar la vivència de la sexualitat dels adolescents tutelats dins dels centres residencials**, els resultats mostren grans diferències entre la convivència a una casa d'infants i la llar d'origen. Hi han diversos factors que condicionen l'estada dins d'una casa d'infants, especialment en relació a la manera com obtenen informació d'educació sexual, i a la necessitat d'educar i informar a aquesta població de manera quotidiana.

Seguidament, pel que fa a la intimitat que es contempla als centres, és un dels factors que també condicionen. Tanmateix, he pogut observar, amb la meua recerca teòrica i els resultats obtinguts de les entrevistes que la intimitat depèn de la llar d'origen de l'adolescent tutelat. Molts d'ells han sigut víctimes d'abusos sexuals a la llar d'origen i no han conegut que és la intimitat realment i, per tant, han pogut experimentar dins la casa d'infants una seguretat i confiança amb els educadors/es socials. Sobretot, segons comenta un educador social, la confiança i el nivell d'empatia, per poder obrir-se, ho fan amb els professionals d'edats més joves.

D'altra banda, pel que fa al meu segon objectiu general, **identificar elements clau de l'actuació professional dels educadors/es socials, als centres residencials en matèria d'educació sexual**, s'han pogut identificar als resultats diversos elements que interfereixen per l'actuació dels professionals. Són la falta d'implicació de les institucions i de les entitats per poder realitzar programes d'educació sexual dins dels centres residencials i la manca de temps que disposen els educadors/es socials per poder abordar aquesta temàtica dins la casa d'infants. D'altra banda, els educadors/es comenten que no disposen d'un ventall de recursos d'educació sexual per tal d'informar als adolescents.

Com diu Santidrià (2014), dins dels centres residencials, la convivència és compartida amb infants i adolescents, no obstant això dificulta executar i planificar dinàmiques de temàtiques sexuals. Aquest és el cas de la casa d'infants, en la qual hi ha un total de 8 infants i

adolescents, en edats molt diferents i per tant, tant per l'educador/a social i per l'adolescent, es poden crear incerteses o incomoditats, per poder obrir-se amb normalitat.

Però d'altra banda, al centre residencial, compten amb un ampli ventall de professionals, un gran equip multidisciplinari, amb el qual poden arribar a mantenir una gran confiança i expressar els dubtes sense cap temor. Cada adolescent mantindrà una especial confiança o interès amb l'educador se senti més còmode, ja que a la casa d'infants hi ha quatre educadors/es socials.

Recomanacions pels educadors/es socials

Així mateix, les possibles **recomanacions** que plantejo pels educadors/es socials que treballin dins dels centres residencials són la realització d'un bon acompanyament educatiu sexual per tal d'abordar els possibles dubtes i dificultats que sorgeixen en el seu camí, tenint en compte els diferents condicionants, "la seva motxilla de vida que porten darrere", els factors, personals, familiars i socials.

Des del meu punt de vista, com a futura educadora social, penso que s'han d'incrementar els programes d'educació sexual, tant a l'àmbit residencial com dins dels instituts o escoles, amb l'objectiu d'aconseguir una bona qualitat educativa sexual. Els educadors/es socials han de proporcionar les eines necessàries i crear espais dins dels centres residencials, per tal de promoure l'educació sexual com un aspecte més a la vida quotidiana, és a dir parlar i fer comentaris sense discriminar aquest àmbit. D'aquesta manera, els adolescents mantindran espais sense vergonya, es generarà un clima de tolerància i amb més confiança cap a l'equip professional.

És a dir, s'incrementarà la naturalitat per parlar sobre aquest àmbit. Per tant, s'han de proporcionar l'assessorament i el suport necessari davant les possibles necessitats educatives, amb l'objectiu que l'adolescent pugui abordar les seves dificultats de manera autònoma.

I, per últim, pel que fa al tema de la intimitat a la casa d'infants, penso que s'haurien de crear espais de trobada amb companys i amics de l'institut, convidar a persones externes del centre residencial, almenys alguns dies especials. D'aquesta manera es pot crear un altre clima dins del centre.

Perspectives de futur

Com a perspectives de futur, es proposa una idea de projecte, la qual podria anomenar-se, *“Dialoguem”*.

Amb la recopilació d'informació de la recerca teòrica realitzada i els diferents resultats obtinguts, he pogut comprovar i analitzar que el sistema actual, per part de les entitats, no inclou l'educació sexual com una temàtica més a abordar, sinó que només es posa en pràctica quan realment l'adolescent el necessita o ha patit alguna situació vulnerable.

És a dir, s'han d'incrementar els protocols d'actuació del treball social. Una de les actuacions que proposo seria la creació de petits espais (a les cases d'infants, CRAES...) adreçats als adolescents, per tal de parlar.-ne sobre la sexualitat, comptant amb tot l'equip de professionals (pedagogs, psicòlegs, treballadors socials, educadors) i també la potenciació dels programes d'educació sexual, convidar a experts dins dels centres. És a dir, cal posar relleu en la potenciació d'aquesta temàtica, per tal de garantir una educació sexual de qualitat. I com a conseqüència, els adolescents i educadors/es, amb una bona pràctica professional, adoptarien una mentalitat més oberta i més dinàmica.

Limitacions de la recerca

En relació amb les limitacions de la recerca, hi ha hagut un buit als resultats de les entrevistes amb els adolescents. No he pogut treure molta informació, a partir de les diferents preguntes que els hi he proposat. Suposo que la vergonya o la falta d'interès per l'educació sexual ha desenvolupat aquesta falta d'informació.

Seguidament, he trobat una mancança en la recerca de la intimitat dels adolescents tutelats, especialment dins dels centres residencials i també la manca d'informació actual. També, a escala de recerca bibliogràfica, he agafat mostres de totes les comunitats autònomes, que comprèn Espanya. I la falta de temps dels educadors/es socials de la casa d'infants per tal de realitzar entrevistes de manera personalitzada. Tot i això, he pogut contemplar grans resultats. També, d'altra banda, tenint en compte la situació de la pandèmia, la COVID-19, als mesos d'Octubre i Novembre, no ha sigut gens fàcil trobar espais per poder fer entrevistes.

Agraïments

Per finalitzar, el meu projecte final de grau, "**La Sexualitat en els adolescents tutelats dins dels Centres Residencials**", són molts els agraïments que sento. Ha sigut un llarg procés d'aprenentatge i treball personal, que sense l'acompanyament del meu tutor Paco López no hagués sigut possible. També la seva disponibilitat, adaptant-se al meu horari de treball i de classes. Un plaer poder comptar amb ell. Ha tingut un tracte molt amable, situant-me i animar-me en tot moment, sabent les meves dificultats de redacció.

També vull agrair a l'equip d'educadors/es socials de la casa d'infants on vaig realitzar les meves últimes pràctiques de la carrera i als adolescents, els quals em van poder ajudar al desenvolupament d'uns bons resultats finals i pel seu temps.

I per acabar, vull agrair a les persones més properes, amics, família, companys de classe, el gran recolzament que m'han donat i la gran paciència que han tingut amb mi.

Finalment, aquest treball el vull dedicar als meus pares, per donar-me l'oportunitat d'estudiar educació social, la professió social més bonica que existeix.

10. Bibliografía

- Altable, C. (2002) Educación sentimental y eròtica para adolescentes, Madrid.
https://www.researchgate.net/publication/305612167_La_Educacion_Sentimental_y_Sexual_de_las_y_los_Adolescentes_como_herramienta_para_la_Inclusion
- Álvarez, F. (2011). La Respuesta del Educador en los centros de menores. *Revista Galego-Portuguesa de Psicoloxía e educación: Vol. 19, (2), Año 16º-2011 ISSN: 1138-1663*
https://ruc.udc.es/dspace/bitstream/handle/2183/10461/RGP%2019_2%202011%20art%2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Andalucía. Decreto 355/2003 del 16 de Diciembre, del Acogimiento Residencial de Menores. BOJA 245 de 22 de Diciembre del 2003. Article 13.
<http://www.ugr.es/~fexposit/docum/Decreto%20acogimiento%20residencial.pdf>
- Barragán, F., (2008). Sexualidad, Educación sexual y género.
<https://www.inmujeres.gob.es/publicacioneselectronicas/documentacion/Documentos/DE0744.pdf>
- Bimbela, J.L. (2002). Cuidando al cuidador. Counseling para médicos y otros profesionales de la salud. Granada: Escuela Andaluza de Salud Pública.
<https://www.mscbs.gob.es/ciudadanos/enfLesiones/enfTransmisibles/sida/prevencion/jovenes/docs/educacionSexualCentrosMenores.pdf>
- Bimbela J.L. y Cruz, M.T. (1996). Sida y jóvenes. La prevención por vía sexual. Granada: Escuela Andaluza de Salud Pública.
[\(PDF\) Uso del profiláctico entre la juventud en sus relaciones de coito vaginal \(researchgate.net\)](#)
- Caballero, J. (2014). La pareja moderna y el sexo. Buenos Aires: Sudamericana.
https://isbn.cloud/9789505730315/la-pareja-moderna-y-el-sexo/#google_vignette

- C. Julio López Piedra, Ms. C. Ana I. Martínez Galván (2006). *La Sexualidad en la Adolescencia. Fases, Características, Conflictos y sus Afrontamientos. Centro Para la Atención Integral al Adolescente*. [Tesis doctoral, Facultad de Ciencias Médicas de Artemisa]
<http://www.codajic.org/sites/www.codajic.org/files/51%20-%20La%20sexualidad%20en%20la%20adolescencia.%20Fases,%20caracter%3%ADstic%20cas.pdf>
- Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats (2016) . *Federación de Planificación Familiar*.
<https://centrejove.org/presentacio/>
- Cepeda, P. (2018). *Las Relaciones Familiares y el Desarrollo sexual de los niños y adolescentes de la Fundación Proyecto Salesiano "Granja Don Bosco" Del Área de Acogida*. [Tesis doctoral, Universidad Técnica Ambato Facultad De Jurisprudencia y Ciencias Sociales].
<http://repositorio.uta.edu.ec/jspui/bitstream/123456789/28887/1/FJCS-TS-282.pdf>
- Del Valle, F., Bravo, A., Martínez, M., Santos, I. (2012). *La perspectiva de niños y adolescentes sobre la calidad del acogimiento residencial. Informes, estudios e investigación 2012*. Ministerio de sanidad, servicios sociales e igualdad.
https://www.observatoriodelainfancia.es/ficherosoia/documentos/4070_d_Perspectiva-adolescentes-calidad-acogimiento-residencial.pdf
- Del Mar, M., Gómez, A., Revilla, M. (2007). *Revista Aldeas: Infancia en Riesgo en España*. (2019)
<https://cms.aldeasinfantiles.es/uploads/2019/02/Revista-febrero-2019.pdf>

- Díaz-Aguado, M. J., y Martínez-Arias, R.(1995). *Niños con dificultades socioeconómicas. Instrumentos de evaluación*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
<https://www.researchgate.net/publication/296059591> La evaluación de las relaciones entre compañeros a través de la sociometría
- De la Herrán Gascón, A., García Barriocanal, C., y Imaña, A. (2015). Informe sobre el acogimiento residencial en centros de protección de menores: la vivencia de los jóvenes y sus familias. *Tendencias Pedagógicas*, 13, 193-209.
<https://revistas.uam.es/tendenciaspedagogicas/article/view/1898>
- Fundación Diagrama (2000). Menores sujetos a medidas judiciales de internamiento.
<https://www.mscbs.gob.es/ciudadanos/enfLesiones/enfTransmisibles/sida/prevencion/jovenes/docs/resumenPonencias.pdf>
- FIPSE (2004). *Fundación para la innovación y la prospectiva en salud en España*.
<https://fipse.es/conocenos>
- Fernández del Valle, J. (2006). *Las redes de apoyo social de los adolescentes acogidos en residencias de protección: un análisis comparativo con población normativa*. [Tesis doctoral, Universidad de Oviedo].
<https://www.researchgate.net/publication/284688619> Las redes de apoyo social de los adolescentes acogidos en residencias de protección
- Fernández del Valle, J., y Casas, F. (2002). Child residential care in the Spanish Social protection system. *International Journal of child and family welfare*.
<https://www.researchgate.net/publication/318686280> Therapeutic Residential Care for Children and Youth A Consensus Statement of the International Work Group on Therapeutic Residential Care

- Fernandez, J., Álvarez, E., y Bravo, A. (2003). Evaluación de resultados a largo plazo en acogimiento residencial de protección a la infancia. *Infancia y aprendizaje*, 26 (3), 235-249.
https://www.researchgate.net/publication/233854476_Evaluacion_de_resultados_a_largo_plazo_en_acogimiento_residencial_de_proteccion_a_la_infancia
- García, L. (2004). *Programa de Prevención en insatisfacción de la imagen corporal en adolescentes*. [Tesis doctoral, Universidad de Jaén].
http://tauja.ujaen.es/bitstream/10953.1/5596/1/Fernandez_Garca_Luca_TFG_Psicologa.pdf
- García Ruiz M., Suarez Alvarez O. (2004). "Programa de Educación Sexual y Prevención de VIH en Acogimiento Residencial. Experiencias en Asturias y País Vasco" Consejo de la Juventud de Asturias.
https://www.researchgate.net/publication/284688619_Las_redes_de_apoyo_social_de_los_adolescentes_acogidos_en_residencias_de_proteccion
- Goldstein, B. (2006). "Sexualidad y Educación: un posible encuentro entre chicos/ as, docentes y madres/ padres (o familias)". Revista 0 a 5
<http://www.uba.ar/encrucijadas/nuevo/pdf/encrucijadas39n7.pdf>
- Humanium. (2019). La Sexualidad de los Adolescentes.
<https://www.humanium.org/es/la-sexualidad-de-los-adolescentes/>
- *La Salud Afectivo-Sexual de la Juventud en España: Revista de estudios de Juventud*.(2012). INJUVE.
http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2020/01/revista_injuve_123.pdf

- Lupe, G.(2004).Proyecto de Investigación “Subjetividades de maestros de infancias en torno al castigo escolar en diferentes contextos colombianos”, financiado por la Fundación Universitaria Los Libertadores, 2020.
https://repository.libertadores.edu.co/bitstream/handle/11371/3368/art_1_Garcia_Lupe.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- López, M., (2010). Niños que esperan. Estudio sobre casos de larga estancia en acogimiento residencial. Madrid: Ministerio de Sanidad y Política Social.
https://www.researchgate.net/publication/233867225_Ninos_que_esperan_Estudio_sobre_casos_de_larga_estancia_en_acogimiento_residencial
- Martín, Bustillo y Rodriguez (2008). Apoyo social percibido en niños y adolescentes en acogimiento residencial. [Tesis doctoral, Universidad de la Laguna].
<https://www.iipsy.com/volumen11/num1/285/apoyo-social-percibido-en-nios-y-adolescentes-ES.pdf>
- Martínez Reguera, E. (2004). *Cachorros de nadie. Una realidad desconocida*. Madrid.
<https://www.clubensayos.com/Temas-Variados/Reflexi%C3%B3n-libro-Cachorros-de-nadie-de-Enrique-MArtinez/4186898.html>
- Organizació Mundial de la Salut. (2010). Salud Sexual.
https://www.who.int/topics/sexual_health/es/
- Palacios, J. (2003). Instituciones para niños: ¿protección o riesgo? *Infancia y Aprendizaje*.26 (3), 353-363.
https://www.researchgate.net/publication/233702613_Instituciones_para_ninos_proteccion_o_riesgo *Institutions for children Protection or risk*
- Pereda, N (2007). *Consecuencias psicológicas a largo plazo del abuso sexual infantil*. [Tesis doctoral, Universitat de Barcelona].
<http://www.papelesdelpsicologo.es/pdf/1846.pdf>

- Pozo, A. Muñoz, E. Del Valle, A. (2018) El proceso de trabajo coordinado entre el equipo educativo y el equipo técnico en la ejecución de medidas de internamiento. Revista de educación social. <https://eduso.net/res/revista/26/miscelanea/el-proceso-de-trabajo-coordinado-entre-el-equipo-educativo-y-el-equipo-tecnico-en-la-ejecucion-de-medidas-judiciales-de-internamiento/>
- Poch, A. (2019). Experiencias de Educadores Sexuales en Institutos Españoles. Estudiantes y Expertos reclaman una asignatura específica. *El País*.
https://verne.elpais.com/verne/2019/01/17/articulo/1547720922_159045.htm
- Salinas, A. (2003). ¿Qué entendemos por Sexualidad? *Educación Sexual*.
<https://sites.google.com/site/3451cienciasnaturales/bienvenidos-a-esta-pagina>
- Santidrián, I. (2003). *El Papel del Educador y la Educadora Social en los Centros de Día de Atención a la infancia*. El caso del Centro de Día Abeiro. [Tesis Doctoral, Universidad de Santiago de Compostela].
https://minerva.usc.es/xmlui/bitstream/handle/10347/12919/Santidrian_Novo_Iria_El%20papel%20del%20educador%20y%20la%20educadora%20social%20en%20los%20centros%20de%20dia.pdf?sequence=1
- Stanley, G. (2012). La adolescencia, según G. Stanley Hall. Preocupa a la ciencia la adolescencia.
<https://psicologia.laguia2000.com/la-adolescencia/la-adolescencia-segun-g-stanley-hall>
- Villa, A. (2005). *Título de Grado en Pedagogía y Educación Social: Libro Blanco*.
http://portal.uned.es/pls/portal/docs/PAGE/UNED_MAIN/LAUNIVERSIDAD/VICERRECTORADOS/ESPACIOEURO/LIBROS%20BLANCOS%20DE%20GRADO/LIBROBLANCO_PEDAGOGIA1_0305.PDF

